

Т. ХСVII.

Р. 1910, кн. V.

Рік XIX.

ЗАПИСКИ

НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА

НАУКОВА ЧАСОПИСЬ,

ПРИСВЯЧЕНА ПЕРЕД УСІМ УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРІЇ, ФІЛЬОЛІОПІЇ Й ЕТНОГРАФІЇ,

виходить у Львові що два місяці під редакцією

МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО.

MITTEILUNGEN

DER ŠEVČENKO-GESELLSCHAFT DER WISSENSCHAFTEN IN LEMBERG.

WISSENSCHAFTLICHE ZEITSCHRIFT, GEWIDMET VORZUGSWEISE
DER UKRAINISCHEN GESCHICHTE, PHILOLOGIE UND ETHNOGRAPHIE,

BEDIGERT VON

MICHAEL HRUŠEVSKYJ.

B. ХСVII.

1910, V B.

XIX Jahrgang.

Накладом Наукового Товариства імени Шевченка

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під надомом К. Беднарського.

Закінчено 28/X с. с. 1910.

Зміст XCVII тому.

1. Зміст тому с. 3—4
 2. З минувшини м. Бродів (причинки до історії міста в XVII в.), написав Іван Созанський, I—II . с. 5—25
 3. Матеріали до історії Коліївщини. VI. Мемуар Домініка Завроцького про Коліївщину, подав Іван Шпитковський (докінченне) с. 26—73
 4. Легенда про три жіночі вдачі (причинок до історії вандрівки фольклорних мотивів), подав Володимир Гнатюк с. 74—85
 5. Коліївщина в польській літературі до 1841 р., написав Василь Щурат с. 86—104
 6. Справа поділу Галичини в рр. 1846—1850, написав Іван Кревецький, Додатки (матеріяли) . . . с. 105—154
 7. Miscellanea: Слово про збуренне цекла по Старунському рукописі XVIII в., подав Ярослав Гординський с. 155—174
 8. Наукова хроніка: Референдарські суди і їх діяльність в українських землях на переломі XVI—XVII вв., подав Іван Крип'якевич с. 175—188
 9. Бібліографія: преісторія, археологія, історія штуки, історія політична і культурна, мова, література (реєстр ширших обговорень див. с. 237) с. 189—238
 10. Оголошення с. 239—244
-
-

Inhalt des XCVII Bandes.

1. Inhalt des Bandes S. 3—4
2. Aus der Vergangenheit der Stadt Brody (Ein Beitrag zur Geschichte der Stadt im XVII. Jahrh.), von Ivan Sozan'skyj, I—II S. 5—25

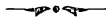
3. Beiträge zur Geschichte der Volksbewegung im J. 1768. VI. Memoiren des Dominik Zawrocki, von Ivan Špytkovskýj (Schluss) S. 26—73
4. Legende über die drei Frauennaturen (Ein Beitrag zur Geschichte der Wanderung von Folklore-Motiven), von Vladimir Hnatjuk S. 74—85
5. Die „Kolijivščyna“ in der polnischen Literatur vor dem J. 1841, von Vassyl Ščurat S. 86—104
6. Die Frage der Teilung Galiziens in den J. 1846—1850, von Ivan Krevečkyj, Anhang (Materialien) . S. 105—154
7. Miscellanea: Legende von der Zerstörung der Hölle, nach der Starunja-Handschrift aus dem XVIII Jahrh., von Jaroslav Hordynskýj S. 155—174
8. Wissenschaftliche Chronik: Das Referendar-Gericht u. seine Tätigkeit betreffend die ukrainischen Länder an der Wende des XVI—XVII Jahrh., von Ivan Krypjakevyč S. 175—188
9. Bibliographie: Prähistorische Altertümer, Archäologie u. Kunstgeschichte, Politische u. Kulturgeschichte, Sprache, Literatur (Verzeichnis grösserer Besprechungen s. S. 237) S. 189—238
10. Annoncen S. 239—244

Легенда про три жіночі вдачі.

(Причинок до історії вандрівки фольклорних мотивів).

Подав Володимир Гнапюк.

Коли приходиться ся фольклористови подавати характеристику й оцінку якого твору народньої словесности, то в першій мірі мусить він справдити, чи сей твір є самостійним витвором даного народа, чи може він лише позичений і хоч прибрав національний одяг, належить до вандрівних тем, які ходять від краю до краю, від народа до народа і часто не мають ніякої метрики, з якої можна би вичитати, де вони взяли ся, який їх вік і куди вандрували. Про такі твори можна лише ставити гіпотези, які можуть опирати ся на сильних основах або слабших — се залежить від особистих прикмет дослідника; у всякім разі само стверджене їх вандрівности має вже вагу для дослідю, бо вказує на інтернаціональну обміну темами між народами, на їх взаємні зносини, на їх культурні впливи, а навіть на висоту культурного ровеня тих народів у різних часах їх національного життя.

При означуваню самостійности або вандрівности творів треба ще досліджувати й їх популярність. Особливо важне се в першім випадку, бо в другім сама вандрівність указує на їх популярність — розуміється ся, меншу або більшу.

Які причини спонукують вандрівку творів, сього доси не досліджено і певно не швидко ще се буде зроблене; в кождім разі не залежить вандрівність від естетичної вартости й краси твору, від незвичайности теми або розроблення загальнолюдських

і загальноприступних у ній думок, від висловлюваної тенденції і т. и. Ми маємо чудову думку про „Побіг трьох братів із турецької неволі в Азова“, яку можна ставити побіч найкрасших літературних творів світової літератури, але вона не тільки не стала вандрівною і не перейшла до жадного чужого народа, а навіть у нас не стала популярною і не розширила ся по цілій нашій етнографічній території. Пісня про Олексу Довбуша „Ой поїд гай зеленийкий“, в якій оспівана його трагічна смерть під домом любки, в Галичині дуже популярна, але в російї. Україні вона майже незнана і маємо звідти лише дуже слабкі її відгуки. За те пісня про такого самого словацького опришка, Яношіка, в якій жінка відкриває тасне перед нею ремесло мужа, за що він їй стинає голову, вже вандрівна, бо її знають не лише Словаки і Чехи, але й Поляки та Русини; до інших народів вона одначе не перейшла і дальше не розширила ся. Пісня про Боднарівну, убиту Каньовским (Потоцким), що повстала по всякій правдоподібности, як пісня про О. Довбуша, також у Галичині, де Потоцький жив найдовше і то в молодших літах, коли й міг допустити ся убийства, яка зачинаєть ся звичайно словами: „Ой у місті Гусятині (або иншим) танець дівок ходить“, розширила ся по цілій нашій етнографічній території, але поза її межі не перейшла. Пісня про Ничая, що поляг ів героїчно у борбі з Ляхами, або про Саву Чалого, що поляг ів руки самих козаків, посуджений о національну зраду, обі утворили ся в російській Україні, але розширили ся на всю нашу етнографічну територію і належать до найпопулярніших наших пісень; до сусідів одначе вони не перейшли і не стали вандрівними. За те инша, також дуже популярна в нас пісня, про покритку, що втопила свою дитину і була засуджена на кару (в ріжних варіянтах ріжну, але найчастійше на утопленє) належить уже до вандрівних і її подибуємо — з виїмком Сербів та Болгарів — у всіх славянських народів та у Німців; не подибуємо її одначе ні в північно-германських народів, ні у романських, ні в Англіїців. Знана знов у нас пісня, хоч не дуже популярна, про дівчину-воячку, яка перебрана за хлопця, воює з ворогами і визначаєть ся у битві, розширена по цілій Європі і її варіянти записані у всіх романських народів, германських, славянських, Греків і інших.

Також рід твору не рішає про його вандрівність; між вандрівними піснями подибуємо і духовні вірші та пісні, прим. Сунорочка душі з тілом, пісня про св. Юрія або Олексія, пісня

про Лазаря; і балади та романси, прим. балада про мерця-коханка; про вояка у пані, якого вона укриває перед чоловіком; і історичні пісні, прим. про згадуваного вже Яношіка; і любовні й побутові (згадувані вище); і гумористичні, прим. комарове весіле, смерть комаря і ин. Не децидує про вандрівність твору також його старинність; маємо пісні, яких час повстання можемо означити докладно і які живуть довгі віки на своїй етнографічній території, але поза неї не перейшли. Не можна вяснити одначе вандрівности мотиву чистим припадком, бо для припадковости занадто багато тих мотивів. Мусять бути отже якісь сталі причини, що спонукують вандрівку тем, але сконстатоване їх і зібране належить іще до будучности.

Се, що сказано про пісні, відносить ся ще в більшій мірі до прози, яка ще легше переносить ся з місця на місце і ще численніше. Доволі заглянути до відповідних праць Бенфея, Кльовстона, Коскена, Келера, Больте, Драгоманова, Полівки й інших, щоби про се наглядно переконатися. І коли пісня має, хоч широку, але все таки обмежену територію в вандрівці і між піснями, розширеними по Європі, не подибуємо так само популярних їх аналогій в Азії або Африці, то у прозі сї межі часто гублять ся і ми подибуємо мотиви оповідань, віднаходжені майже у цілім світі. Численні докази на те маємо у дуже гарній, хоч доси нескінченій ще праці О. Денгардта¹⁾, в якій автор зібрав силу матеріалу до оповідань етіологічного характеру.

Розумієть ся, що границі між європейською й азійською (чи африканською) піснею не можна брати дословно, бо прим. між такими спорідненими племенами, як Монголи — Кіргізи — Татари, що живуть в Азії й Європі, може бути в значній частині пісенний репертуар спільний, а дещо з нього може перейти навіть до Славян або інших народів, але се не зміняє обставини, що популярна пісня європейська не розширена в Азії і навпаки. Між одною і другою можуть заходити лиш такі відносини, як приміром у нас між словацькою і лемківською піснею з одного, та між українською піснею і білоруською з другого боку; як лемківський пісенний репертуар перебраний в значній частині від Словаків, так само білоруський перебраний в значній частині від Українців. Ні лемківські, ні білоруські позичені пісні не можна

¹⁾ *Natursagen. Eine Sammlung naturdeutender Sagen, Märchen, Fabeln und Legenden. Herausgegeben von Oskar Dähnardt. Leipzig und Berlin. Bd. I—III.*

одначе зачисляти до вандрівних, коли вони не попадають ся в репертуарі ще інших сусідних народів; се лише звичайні сусідські культурні впливи, викликані іншими причинами, як ті, що спонукують широку вандрівку мотивів.

Як у пісні, так і в прозі подибують ся вандрівні мотиви серед різних її родів; казки, легенди, перекази, новелі, анекдоти, байки — всі вони мають своїх представителів у тій інтернаціональній людській літературі, про що легко переконатися кожному, хто перегляне хочби відповідні томи „Етнографічного Збірника“ і вказану при поодиноких творах бібліографію. І навіть оповідання, звязані з історичними особами, не творять тут виїмку; возьмім хочби наші оповідання про Каньовського або про Довбуша і зараз зобачимо, що до них поприкладані побіч оригінальних також такі події, які в інших народів прикладають ся до інших осіб.

І се остерігає найліпше перед висновками про оригінальність таких тем, робленими на швидко без сконстатованя, чи вони дійсно оригінальні, чи інтернаціональні, вандрівні.

Коли слідити за розвитком вандрівних тем, за їх перемінами, за дорогою, якою вони пересували ся, то хоч не все, але нераз можна дійти аж до того жерела, в яким вони повстали або бодай з якого почали ширити ся. Доси переведено найбільше таких розслідів над прозовими оповіданнями і дійдено до думки, що їх передавав звичайно старший культурою народ молодшому чи то книжною, чи устною дорогою, чи впрост, чи при якімсь посередництві, а від того ширили ся вони вже далше. А що найстарші осередки культури лежали в полуднево-західній Азії (Індія, Сирія) і в околиці середземного моря (Єгипет, Греція, Рим), тож звідти найбільше розходили ся всякі твори поміж народи нинішньої Європи. Найбільшим багатством різних оповідань, що нині є власністю широких народних мас, визначала ся Індія, а за нею Персія та Арабія, в яких такі збірки (прим. Панчатантра, Гітопадеша, Сомадева, Тутінаме, 1001 ніч і 1001 день й інші) переховували ся дуже старанно і в значнім числі дійшли до наших часів. Із них подибуємо багато творів також у нашій народній словесности, цікаво отже сконстатувати, на скільки очевидно можна, якими дорогами ті твори діставали ся до нас.

Найстарша така дорога йшла до нас через Грецію і то вразу впрост без посередництва, а пізнійше при деякій помочи старих Болгарів та Сербів. Звідти черпала стара Русь для своєї

культури і літератури. Через Греків діставали ся до нас також деякі східні твори народньої літератури. Приміром того можуть послужити деякі байки Бабрія, відомі в нас, яких прототипи є в індійських збірках. Вони певно були передавані нам впрост Греками, хоч попри те рівночасно могли ще йти й иншими дорогами.

Друга дорога, дальша й пізнійша, йшла через Грецію, Рим, романські й германські народи, при посередництві західних Славян, Поляків та Чехо-Словаків. Особливо від останніх переходило до нас дуже багато творів, на що доси одначе не звернено докладнійшої уваги. Сею дорогою ширила ся по Європі, приміром, так звана байка Богдана Хмельницького (про господаря й вужа, що вкусив його сина) і багато инших творів. Остання могла до нас дістати ся також із другого боку від Турків, що й означає М. Драгоманів ¹⁾.

Третя дорога лише в початку відмінна, а далі сходиться ся з другою; вона йшла через Арабів (північну Африку) до Іспанії; звідти вандрували твори до инших романських і германських народів, західних Славян і до нас. Сею дорогою дістало ся до нас прим. оповіданє про те, як шпй поховав на цвинтари собаку; ²⁾ так само — популярне у нас оповіданє, головно через перерібку О. Стороженка: „Як чорт подавав бабі на махових вилах чоботи“ ³⁾ й инші.

Четверта дорога була найкоротша, бо на ній перейmano східні оповіданя від Татар і Турків (також Вірмен і Жидів). Сею дорогою перейшло до нас особливо багато східних анекдотів ⁴⁾, прим. про Цигана, що мав умерти, як у нього зад захолоне, — а певно й казок.

Тепер я можу вказати ще одну дорогу, яка йшла поміж такі народи: Араби — Турки — Сербо-Хорвати — Русини. Сю дорогу можна сконстатувати при вандрівці легенди „Про три жіночі вдачі“, до якої й переходжу.

Відбуваючи перед 15-ма роками етнографічну екскурзію по

¹⁾ Пор. Розвідки М. Драгоманова про українську народню словесність і письменство, т. II, ст. 1—24: Байка Богдана Хмельницького.

²⁾ Воно могло одначе дістати ся до Галичини й иншою дорогою, а то при помочи Пельбарта з Темешвару, в якого наводить ся, і було зачерпнене мабуть від Турків; пор. *op. cit.* ст. 78 і 81.

³⁾ Пор. Проф. Юр. Поливка, Баба хуже черта. Етюд по сравнительному изученію сюжетовъ народной словесности (відбитка в Рус. Филол. Вѣстника, 1910).

⁴⁾ Пор. Розвідки М. Драгоманова, т. I, ст. 218—260: Турецькі анекдоти в українській народній словесности.

Мараморощині, записав я в селі Голятині, під самою галицькою границею, згадану легенду, яку й надрукував опісля в I томі „Етнографічних матеріалів з Угорської Русі“. Легенда видала ся мені відразу екзотичною, але паралель до неї не міг я знайти в ніяких збірках, відомих мені. В 1899 р. записав я варіант сеї самої легенди знов на Угор. Русі, вже на західній її границі, на Спішу, і надрукував його в III т. „Етногр. матер. з Угор. Русі“, але знов не віднайшов до неї паралель у інших народів. Аж сього року прочитуючи збірку оповідань сербсько-хорватського етнографа Фр. Кравца в VII т. видаваних ним „Антропофітей“, натрапив я не тільки на аналогічне оповідане мувулманина Сербів з Боснії, але ще й на передрук такого самого арабського оповідання в часописи „Ausland“. Маючи такі чотири маркантні варіанти легенди, записані в Угорській Русі, Боснії й Арабії, я вже не міг мати сумніву про її походження. Її перейшли очевидно від Арабів Турки і передали Сербам, а від них переймили її Русини. І хоч на разі не маємо друкованих варіантів турецьких, то се не виключає, що вони існують між народом і що можуть бути ще записані та оголошені.

Подаю всі чотири варіанти так, як вони первістно надруковані.

I.

Про три віри руські.¹⁾

Сьак було три віри²⁾ руські:

Та ў йидного дьіда б́ула йидна́ донька́.

Та прийшли́ на́раз три свата́чі. Та ўсьі́ три бу́жи богаты́. Та тогди́ го́ству́ йіх дьідо і каза́ў йім так: Иды́т, свинко́ве, домі́, та йа вітка́жу на вас, на котро́го ўже дам дьі́ўку.

Айбо тогди́ йак пішли́, дьідо ка́жи: Шчо чини́ти, ба́бо? Йинна́ ў нас донька́; за котро́го йі да́ти? Та с то́го дьідо — д́ужи журний́, д́ужи васпа́ў. І прийде́ йа́гвиль д дьідови́ ў сны́ і пові́ў: За́прі ти, дьіду́, до ќучі свиньско́й с́уку, свинь́у і дьі́ўку: Ўсьі́-три.

Ра́но дьідо ви́пшетит с ќучі і ви́скочили ўсьі́ три дьі́ўки одна́кові: не по́знати, котра́ дьідова́, так йак би йидна́.

І тогди́ дьідо вітка́же за тими́ ле́гіньами́, ўсьі́ма трьйо́ма, абі́ йшли. І зроби́ў сва́дьбу́, відда́ў ўсьі́ то́ті три дьі́ўки. І по сва́дьбі́ дьідо ка́жи ба́бі:

1) Етнографічний Збірник, т. III, 1897, ст. 111—112, ч. 40.

2) Слово „віра“ ужите тут у значіню вдача, характер.

Божі, кажи, ба́пко, што на нас се ўпало? Їйшну́ дóчку-сме ма́ли, та́й типе́рь ни зна́йиме і́стинно, котра́ йи типе́рь па́ша дóчка.

І прійде йа́гнил опя́ть д дьідови ў сьні і ска́же дьідови:

Приходи́, дьіду, до дóнькіў ў недьілку ра́но та ўвідиш, котро́ йи і́стинна тво́я донька.

Тогді́ прійшо́ў до йиної́ дьідо ў недьілку ра́но і подівиў, што робит, а во она́ на постели́ шче спит, а со́нци вйшло́ ўже висо́ко — та́й она́ між дьітвака́ми крекне́, квора́, ўсе: е-е-е! Йи́нно ссе, дру́ге йісти прóсит, трéте реве́. І тогді́ увіды́ў, што тотá йи свй́нна, віт свй́ні.

Пішо́ў у дру́гу недьілку до дру́гої донькі́, ану́ тоту́ ни заста́ў до́ма. Она́ побігла́ до сусы́д і ўчинила́ вели́ку ла́рму: тамто́у (першу) оббре́хала́; ти, ка́жи, необі́пракка. — І по тім пізна́ў, што она́ віт сўки.

Пішо́ў дьідо до трéтої. А тотá ра́ненько ў недьілку ўста́ла і зго́товила́ йісти і хй́жу вй́мела, обі́ при слў́жбі істи ни готовы́ла, ни кипи́ньачила. І тогді́ ка́жи:

Нья́ньку мій луби́й! сьйда́йти. Ци гора́зд ви? Ци здо́рові? І так на́ти ма́ло фриштикováти, бо йа́ іду́ до це́ркоўцы. А йак прійду́ с це́ркоўцы, тогді́ будеме́ сьа го́стити, шчо Бог сўди́ў; обім служёнку ни ўтра́тила.

І тогді́ прійшла́ с це́ркви і угóстила сьа і тогді́ дьідо увіды́ў, што тотá йи йи́го і́стинно дóчка.

Зва́ то́го ў нас три віри́: так зове́мо ми Русна́ки бес письма́. Пе́рша тотá правосла́ўна від Адама, што ў ны́ маў дьідо одну́ доньку́. Пе́рша тотá, па́ни, вір(н)а, котро́ сво́йй набоже́нство дёржит; здо́рова і кра́сно гавду́йи бес со́бласти жа́дної. А дру́га тотá, што від свй́ні. Та ны́гда не йи здо́рова, ўсе хвора́. Га́зда ка́жи йти ў робо́ту, а она́ хвора́ ўсе, та крекне́: е-е-е! Дьіти она́ ў до́ма не ли́шит, ка́жи. — А котро́ віт сўки, трéтья — піде́ на сва́дбу: на ны́ сьа бй́ут; піде́ ў ко́ршму: на ны́ сьа ва́дбат, бй́ут сьа; піде́ до сусы́ди, зва́ду найди́ і ўчинит ви́лику сўйиту. Ни диву́йти: ви́лика кўрва ны́ко́ли чй́сний рід ни прова́дит.

Зап. в листі́, 1895, від Андрия́ Бряника, в Голятині́, Маражоро́-ської столиці́.

II.

Три роди́ жінок.¹⁾

Бил йё́ден га́зда, мал йё́дну дьі́ку. Прй́шли йё́дні спраша́ти, йё́ден парóбок: обі́цьал му за жéну. Прй́де дру́гий, обі́цьал і то́му. Прй́де трéтьйй, обі́цьал і трéтьому за жéну. Прй́йдут ўсы́ трй́йе, мо́лоди по жéну,

¹⁾ Етнографічний Збірник, т. IX, 1900, ст. 84—85, ч. 39.

гваріт дьўка: Што будёте робіті — свому вітцьу — йак же мйа трйом даёте? Не ста́рай ша нич, йа тому рйад вивёду, ўсеі трйом паріцкім дам жёну! Мал йёдну шу́йу¹⁾ і свінью; і дьўку за́пер до хлы́ву і шу́йу і свінью. То́ти пйут, го́стбат ша, а дьўка ў хлы́ві за́верта. Рас ту піде зааріті до хлы́ву, там три дьўки йёдна ў дру́гу, ані позна́ті не мо́же, котра йёго. Гва́ріт і пла́че, же не по́знаат, ко́тра йёго ўла́сна дьўка. Іде вандро́ўнік йёден і ша му по́скаржит, што поро́біл, йак ша позна́ті, котра йёго ўла́сна дьўка. Він во спа́су зро́біл, а Бог по́карал на пра́ўду. Найлёкше мош позна́ті, ко́тра тво́йа ўла́сна аку́рат дьўка. Уста́неш ра́но і зьято́ве тво́йі; ко́тра найпе́рше бу́де ша бра́ла фры́штик гото́віті. Йёдна спіт, йак свінья; дру́га па́хат йак су́ка, тре́тья ўста́не, хіжу ва́ме́те, уміла ша, помодлы́т ша, во́аже фры́штик с порйа́тком зго́то́віт і даст свому га́вальіро́ві порйа́дныі йісті. То́та спіт дру́га, а прегро́вныі бадіт йак свінья, бо во свиньі біла. Тре́тья па́хат голо́дна, барз би йіла, лем кйіби йёй да́хто дал, бо во шу́льі біла. Хто́ўди старёнький о́тець за́пла́кал, же він Бога обра́зіл і во свого дзе́цка сьміх зро́біл. На памйа́тку то́ту поки сьвіт сьвітом бу́де, ко́ждий мо́же зна́ті, до́бра газдйі́ня, што походіт в до́брого сі́мйа, с том мож жы́ті; а то́та, што походіт во свиньі, ты́рап, несьёры́ядне, нечы́сте, за́лыпёне, смо́льга́ве, бры́тке йак свінья. Тре́тья фі́кат, крйчіт, брэше йак шу́льа. Йа́зык доўгий, во́лоси доўги, ро́зум коро́ткый, а так хлопа ко́ждо́го с пла́нном жёном Бог по́каре. До́брый хлоп ні́гда до́бру жёну не доста́не; а пла́нный хлоп до́бру жёну доста́не. А то о́д Бога ўшы́тко походіт. Так мош по́знаті, же пла́нная жёна хло́пові кат, а до́бра вінець і прокві́тат йак найкра́ша рўжа ў йёго жыво́ты аж до сме́рті а́мьн.

Зап. в липни, 1899, від Петра Віри, в Літманові, Спішської столиці.

III.

*Žene od tri krvi.*²⁾

Prije dok je na zemlji vrlo malo naroda bilo, imao je jedan čovjek curu na udaju pa je to doznao drugi čovjek iz jednog mjesta, dogje kod njega, zaprosi i isprosi tu curu od oca te ugovore, da je taj i taj dan vodi.

Iz jednog sasvim drugog sela sazna drugi jedan čovjek za tu curu i on dogje njezinu ocu, zaprosi ju od oca i on mu je dade te ugovore, da dogje po nju u isti dan, kad i onome prvome.

¹⁾ Отсе слово, ужите раз у формі „шу́йа“, дру́гий „шу́льа“, і зрешто́ю неуживане в звичайній руській мові, доказа́є, що ва́ріант пере́нятий ви́рост від Сербів, у яких воно звучить „ку́жа“.

²⁾ Anthropophyteia, т. VII, 1910, ст. 436—438, ч. 815.

Zatim dozna opet jedan iz trećeg sela pa i on dogje, zaište curu u oca i on mu je obeća dati i ugovore, da dogju po nju isti dan, kad i ona prva dvojica. On ode, a žena toga čovjeka reče: Ako boga znaš, šta ti to radiš? Kako moreš jednu curu trojici obećati?! — A on joj odgovori: U nas ima krmača i kuja pa ću se dragom bogu zamoliti, da ih pretvori u cure, neka budu kao i moja kći, on je milostiv pa će mi to učiniti! A vele, da je onda bog davo i stvaro ono, što bi se od njega zamolilo.

Kad je onaj dan došo i svati počeli po curu dolaziti, onda on zavapi: O bože, ti pretvori moju krmaču i kuju u cure, neka budu isto, kao i moja što je! — Megjutim su došla sva tri proscia i zatraže od njega curu, a on ode, otvori onu odaju, gdje je cura bila i vidi tri djevojke tako jednake, da ni on nije raspoznao, koje je njegova prava kći i dade svakom proscu po jednu. Oni odu i cure odvedu.

Kad je prošla godina dana, onda on reče ženi: Daj mi kuhaj brašnenice, da idem obići moju kcer! — Ona kao mati jedva dočeka, da što dozna o kćeri. On se spremi i ode, ali nije znao, u koje mjesto je otišla njegova kći pa dogje u jedno selo i zapita ljude: Je li se prije godinu dana iko u ovom selu oženio? — A oni mu reku, da jest, ali dodadu: Da nije bog dô!

On reče: Što? — A oni: Gora je od svaka kuje, nikoga nema u selu, koga nije naklala. — On odmah pomisli, da je to ona kuja i ne htjedne joj doći, već krene u drugo selo pa i tamo zapita ljude: Je li se ko oženijo prije godinu dana? — A oni reku, da jest: Ali bog dô, da nije, bolje bi nam bilo! — A on upita: A što li? — A onda mu reku: Ne pitaj, gora je od svaka krmače, sve je selo od nje uznemireno. — On odma pomisli, da je to krmača i ode u treće selo i tamo zapita: Je li se ko prije godinu dana oženio? — A oni reku, da jest. — On ih zapita: Kakva je? — A oni odgovore: Kao angjeo, na rane bi je privijo, svemu je selu na korist! — Istom ona izbije preda nj, pošla na vodu, pozna ga, pa ga stane ljubiti i grliti. To vide seljani i svi se stanu oko njega kupiti i kad su doznali, da je on njezin otac, od velike radosti odnesu ga na rukama njezinoj kući i tu ga ugoste.

Pripovjedač veli, da je to živa istina, jer zbilja imade žena gori od kuje i krmače, a imade ih ko angjela, da bi ih na ranu privijo. To je, kako je koja koje krvi, pa daj sada potrefi, koja je prava, jer svako veli:

Dok je koja kod majčice,
Mirnija je od ovčice;

А kada se s mužem združī,
Od aršina jezik pruži.

Оповідь селянин муаулманин із околиці Жепча в Боснії.

IV.¹⁾

Noah habe außer seinen drei Söhnen auch eine sehr schöne, mit allen Tugenden geschmückte Tochter gehabt. Eines Tages traten, durch die Gnade Gottes geführt, drei Jünglinge vor den Patriarchen und verlangten sie zugleich zur Ehe, mit solchem Ungestüm, dass keiner auch nur die Möglichkeit einer Abweisung begreifen wollte. Noah geriet darüber in Verlegenheit und wusste nicht, wen er bevorzugen sollte; in seinen Zweifeln aber blickte er zum Herrn auf und flehte um Erleuchtung. Und siehe, augenblicks ereignete sich ein Wunder. Eine Katze und eine Hündin, die im Hause des Erzvaters gehalten wurden, verwandelten sich in zwei Jungfrauen, welche der Tochter des frommen Mannes auf ein Haar glichen. Jeder der Jünglinge erhielt nun, was er wünschte und die drei jungen Paare zogen von dannen. Bald aber regte sich in Noah der Wunsch, seine echte Tochter wiederzusehen und groß war seine Bestürzung, als er gewahrte, dass er sie nicht mehr von den anderen zu unterscheiden vermöchte. In dieser Not nun vertraute er sich wieder seinem Gotte an und zog dann getrost des Weges zur ersten Tochter. Hier befragte er den Gatten über sein häusliches Glück und jener erwiderte, dass sein junges Weib über alles Lob erhaben sei und dass nichts zu seiner Zufriedenheit fehle, nur mache es ihn hin und wieder staunen, dass es manchmal belle wie ein Hund. Da ging Noah weiter, denn er war nun sicher, dass diese der drei Töchter die gewesene Hündin sei. Und als er darauf zur zweiten kam, vernahm er dieselben Lobsprüche, nur meinte der Gemahl, es sei gar sonderbar, dass seine Frau zu Zeiten die Lust anwandelte, zu miauen wie eine Katze. Kein Zweifel, Vater Noah stand hier vor der ehemaligen Katze und leichten Herzens schritt er die Straße weiter, denn nun wusste er, welche die echte Tochter sei. Die

¹⁾ Надруковано в часописи „Das Ausland. Wochenschrift für Landes- und Völkerkunde“, 1883, ст. 195 і д. в описі подорожи по сході півні: Н. Levesques п. н. „Sechs Monate in Oran“, у IX розділі п. н. „Die Frauen bei den Arabern“. В оповіданні вводить авторка читача таким вступом: „Um die verschiedenen Nüancen zu erklären, welche der einheimische weibliche Charakter zeigt, erzählen die Araber eine Sage, die ich sehr ergötzlich finde und sie deshalb hier, wo sie eigentlich hingehört, einschalte“. Це оповідання передрукував також Ф. Кравець (Anthropophyteia, VII, ст. 438 – 439).

Menschen alle, erzählen die Araber, kommen von Noahs Kindern her und so erklärt sich der Frauen verschiedene Gemütsart.

Порівнявши всі чотири варіанти, бачимо між ними досить багато різниць, хоч усі вони другорядної натури.

В руських варіантах не означено, коли відбувається подія, в сербським — коли було мало людей на землі, в арабським за Ноя, до якого доньки прикладене оповідане, хоч оповідач забув тут додати, як швидко було се по потоці і звідки взяли ся аж три женихи нараз.

У всіх варіантах виступає три сватачі. Та коли в першій руській і арабській варіанті приходять вони нараз і вправляють тим батька в клопіт, бо він не знає, за котрого віддати одиначку, то в другій руській і сербській кожний приходять окремо, а батько кожному по черві зовсім свідомо обіцяє доньку.

В першій руській варіанті батько попадає в велику журу, але в сні являєть ся йому ангел і каже заперти в кучі доньку, суку і свиню, через що визволить ся від клопоту. В арабській варіанті батько звертаєть ся в клопоті до Бога о поміч і Бог дає чудо. В сербській батько не журить ся зовсім, а коли жінка докоряє йому за нерозумну обіцянку, він заявляє, що має крім доньки свиню й суку; він попросить Бога, аби перемінив їх у дівки, зовсім подібні до його доньки, і віддасть їх, бо Бог ласкавий і сповнить його просьбу. Тут оповідач додає, що тоді Бог давав і творив усьо, про що хто його просив (a vele, da je onda Bog davo i stvaro ono, što bi se od njega zamolilo). В другій руській варіанті батько також не журить ся і як видно, робить усе „зо спасу“ (на жарт), а воно сповняєть ся на правду.

В усіх варіантах Бог сповняє чудо (в другій руській він не згаданий) і переміняє звірята в дівки; сука приходиться у всіх варіантах, за те в арабській другим звір'ятем кітка, а не свиня. Батько віддає дівки за сватачів і так визволюєть ся з клопотливого положення.

По якімсь часі батько хоче відвідати свою доньку, але як має її пізнати, коли всі три дівки цілковито подібні до себе? В першій руській варіанті починає він знов журити ся, в сні являєть ся йому ангел і каже відвідувати молодиці в неділю, а тоді пізнаєть доньку. В арабській батько благає Бога о поміч і дістає її. В другій руській радить батькови подорожний, як пізнати доньки, а в сербській батько дає собі сам раду.

В першій руській варіанті батько відвідує молодиці особисто і по тім, що одна лежить і постогнує, друга обр'іхує пер-

шу, а третя увихаєть ся коло господарства і йде до церкви, пізнає, що перша зі свині, друга з суки, третя його донька. В другім пізнає їх також особисто по їх учинках. В сербськїм батько розпитує людей про молодиці і довідуєть ся, що на першу нарікають усі, бо вона їсть ся з кожним, як собака; на другу так само, бо вона гірша від свині; третю-ж хвалять і довідавшись, що він її батько, заносять його на руках до її дому і гостять з утіхи. В арабськїм варіанті батько розпитує мужів про їх жінки; мужі задоволені з них і хвалять їх, лиш один завважує, що його жінка дістає від часу до часу охоту гавкати, а другого м'якати, наслідком чого батько не має сумніву що до ідентичности своєї доньки.

Всі чотири варіанти закінчують ся конклюдією оповідача про вдачу жінок, ріжною лише що до об'єму. Сербськїй варіант кінчить ся при тїм чотировіршом, при яким видавець зазначає, що він подибуєть ся вже в рукописи XVI ст., хоч не означає її ближе. Про саму легенду додає таку увагу: „Die Geschichte ist vermutlich im fernen Orient entstanden und sehr alt. Nach Bosnien gelangte sie durch die Türken entweder mündlich, oder mit einer der zahlreichen handschriftlichen Sammlungen, wie man solche auf den Burggehöften als Unterhaltungslektüre an langen Winterabenden für Männer und Frauen aufzubewahren pflegte“.

Як видно, ріжницї між усіма чотирма варіантами такі дрібні, що не можна заперечити спільности їх походження з одного жерела. Варіант арабськїй найпростїйший при тїм і найбільічнійший, а лише початок (де беруть ся женихи і звідки приходять до Ноя?) трохи невиразний і не досить умотивований. Се каже здогадувати ся, що легенда не повстала в Арабії, та що жерело її правдоподібно в Індії. Віднайдене індієського варіанта порішило би відразу й невідклично справу зовсім певного походження легенди.
